
Pochodeň Jan Palach

Pochodeň Jan Palach

15.1.2009, rubrika: Fenomén, strana: 38, autor: PAVEL KOVÁŘ

Na protest proti bezvýhodné politické situaci a počínajícímu kolaborantství se ve čtvrtek 16. ledna 1969 dvacetiletý student filozofie JAN PALACH polil u Národního muzea hořlavinou a zapálil.

CELÉ ČESKOSLOVENSKO bylo hluboce otřeseno. A tento otřes umocňovala skutečnost, že Jan Palach zanechal na místě svého činu dopis, v jehož závěru se podepsal: Pochodeň číslo jedna.

VYLOSOVAL JEDNOTKU

Ze stručných řádek dopisu nalezeného na místě činu mrazilo:

Vzhledem k tomu, že se naše národy ocitly na okraji beznaděje, rozhodli jsme se vyjádřit svůj protest a probudit lidi této země následujícím způsobem.

Naše skupina se skládá z dobrovolníků, kteří jsou odhodláni se dát pro naši věc upálit.

Já jsem měl tu čest vylosovat si jednotku a tak jsem získal právo napsat první dopisy a nastoupit coby první pochodeň. Naše požadavky jsou: Okamžité zrušení cenzury Zákaz rozšiřování Zpráv Jestliže naše požadavky nebudou splněny do pěti dnů, tj. do 21. ledna 1969, a nevystoupí lid s dostatečnou podporou (tj. časově neomezenou stávkou), vzplanou další pochodně.

Pochodeň č. 1 P. S. Vzpomeňte na srpen. V mezinárodní politice se uvolnil prostor pro ČSSR, využijme jej.

„HOŘÍ ČLOVĚK!“

„Byli jsme s manželkou v Domě potravin. Když jsem vyšli ven, uviděli jsme od kašny pod Muzeem vyběhnout hořící postavu, ze které šlehaly zvláštní silně oranžové plameny.

Běžela k soše svatého Václava a před Domem potravin klesla na zem. Manželka vykřikla: ‚Hoří člověk! Utíkej tam!‘ Když jsem k němu doběhl, byl tam už dispečer Dopravního podniku, který na něj hodil svůj kožich, a já svůj svrchník.

Po uhašení plamene kožich dispečera nešel sundat.

Byl spečen se zbytky oděvu Jana Palacha.

Když jsem sundal svůj svrchník z horní části jeho těla, Palach vydechl a první slova byla: ‚Přečtete dopis!‘ Manželka se zeptala: ‚Kde je dopis?‘ Odpověděl: ‚U Muzea.‘ Poslal jsem manželku najít tašku a sám jsem zůstal u něho, dokud nepřijela sanitka. Pak více nepromluvil.“ Tolik svědectví manželů Indro vých z Hradce Králové v deníku Lidová demokracie z února 1969.

„Přišel sem dolů pod Muzeum mládenec, odložil modrý kabát a aktovku, potom otevřel nějakou lahvičku, bylo na ní napsáno éter, to jsem viděl na vlastní oči, nalil si trochu na vatu a natřel si obličej, zbytek vypil. Potom otevřel dvě piksly z bílé umělé hmoty s modrým krytem a celý se polil, škrtl zápalkou a v tu chvíli byl jedna hořící pochodeň. Strašně se z něho čoudilo, litaly plameny na všechny strany. Běžel jako zběsilý směrem na Vinohrady. Lidé za ním utíkali jako za hořícím zjevením. Přijíždí tramvaj, zastavuje, vyskočí tramvaják, hází přes běžící přízrak kabát a utlouká oheň. To už jsem taky na místě, jdu blíž, kolem se diskutuje. Ještě se kouřilo z cárů šatů, vlasy měl seškvařené, ruku spálenou, kůži popraskanou, černou. Obracel kolem sebe oči a přes seškvařené rty opakoval: ‚Dopis ... v tašce dopis ...‘ Za chvíli tu byly dva ruské gazíky, asi jely okolo, a potom esenbáci a sanitka. Trvalo to tak pět minut,“ vyprávěl Broněk Kulig v Moravskoslezském večerníku (17. a 18. 1. 1969).

KDO BUDE DALŠÍ?

Na podzim roku 1968 se šok naší společnosti ze srpnové okupace zvolna proměňoval. Tisíce lidí emigrovaly a ti, co domov a své blízké nemohli opustit, se úzkostně ptali, co bude dál. Sovětská vojska sice zmizela z měst, ale kolaborační vztahy domácích politiků s okupanty sílily. Až na výjimky to byli politici, za nimiž před pár měsíci v době tzv. pražského jara veřejnost stála. Situace se měnila. Vycházel okupantský časopis Zprávy, éterem zněly relace rozhlasové stanice Vltava, vysílané z území NDR. Vládnoucí garnitura nechtěla vyslyšet protesty studentů, umělců či odborářů a zjevně

usilovala o omezení zbytků občanských práv i svobod, do médií se opět vracela cenzura. Funkcí se ujímali „realisticky“ smýšlející komunisté: v mnoha případech se vraceli ti, kteří byli před časem vypuzeni coby stalinisté a konzervativci. Bylo skoro zákonité, že v takové situaci přišel Palachův čin, záblesk mající probudit společnost z letargie. A k probuzení došlo. Již následující den začali na Václavském náměstí držet protestní hladovku dva mladí lidé, záhy se připojili další a v krátkém čase jich bylo několik desítek. Na Václavském a Staroměstském náměstí probíhaly mítinky. Komunistické vedení země se sice polekalo možných nepokojů, ale kurs vládnutí ani trochu nezměnilo: proto nebyl Palachův dopis publikován v tisku (utajen však nezůstal, koloval v opisech), proto zaznělo chlácholení o neexistenci cenzury, proto byly zlehčovány další těžkosti.

Ale byly tu také obavy, že z Palachovy skupiny může brzy vykročit další vylosovaná pochodeň. Proto vystoupil v televizi národem ctěný básník Jaroslav Seifert s výzvou, aby studenti od této formy protestu upustili. To Jan Palach ještě žil, vlastně pomalu umíral ...

VĚŘIL, ŽE PŘEŽIJE

„Výtah jel pomalu a on na nosítkách opakoval: ‚Říkejte to všem! Říkejte to všem!‘ Snažil se nám říct, proč to udělal, ale jakými slovy, to už si nepamatuji,“ vzpomíná dnes zdravotní sestra Eva Joklová, která ještě s jednou kolegyní vezla Jana Palacha na takzvaný šokový pokoj. Zrovna jí končila služba, když 16. ledna 1969 krátce po patnácté hodině volali z vrátnice kliniky popálenin, jež tehdy sídlila v Legerově ulici, že přijela sanitka. „Byl nesmírně ukázněný. Pacienti v takovém stavu jsou obvykle neurotičtí, křičí: ‚Napít, napít!‘ On však ležel klidně, o pití vždy poprosil a pak poděkoval.“ Ještě ve čtvrtek byl při vědomí, byť ospával, protože dostával utišující léky. „Seděla jsem u něho první noc,“ vypráví MUDr. Marta Zádorožná, jeho ošetřující lékařka. „Ten chlapec byl úžasný idealista, prý to udělal proto, aby národ probudil. A věřil, že neumře. Jeho stav byl však beznadějný, měl popáleniny třetího stupně na více než devadesáti procentech těla, pouze plosky u nohou nebyly zasaženy. Nemohl dýchat, měl spálené i dýchací cesty. Naštěstí necítil bolesti, nervová zakončení byla zasažena do hloubky.“

Druhý den se u Palachova lůžka objevily dvě ženy v bílých pláštích, které nikdo neznal. Nikdo z kliniky ani nevěděl, jak se tam ocitly. Měly magnetofon, ptaly se Jana Palacha, proč se upálil a kdo nastoupí jako číslo dvě. Odpovědi na druhou otázku se však nedočkaly. A tak mezi lékaři a sestrami panovalo až do roku 1990 mínění, že tyhle dvě ženy vyslala k Palachovu lůžku Státní bezpečnost. I když se pak objasnila jejich totožnost i profese, obě byly doktorky psychiatrie, tohle podezření se nikdy nepodařilo zcela vyvrátit. Byly totiž tehdy v kontaktu s pracovníkem Československé televize, jenž se po roce 1989 objevil na seznamech StB. Ale pátrat dnes po této epizodě nemá valný smysl. Je logické, že Státní bezpečnost chtěla vědět, jak se věci mají. Měla to přece v popisu práce.

„Sloužila jsem noční z pátku na sobotu,“ vybavuje si MUDr. Zdenka Koničková. „Vědělo se, že konec může nastat každou chvíli. Jan Palach byl zavodňován, dostával infuze a utišující léky. To bylo jediné, co se dalo dělat. V dalších dnech hůře mluvil, těžko pohyboval rty, ale viděl a slyšel. Když se občas probral, říkali jsme mu, jak obrovský ohlas má jeho čin a že mu lidé posílají do nemocnice květiny. Z toho měl radost.“

Myslím, že se nám podařilo utvrdit ho v přesvědčení, že jeho čin nebyl zbytečný.“

Doktorka Zádorožná musela při výslechu po Palachově smrti podepsat prohlášení, že o jeho případu nebude nikde mluvit, a této „mlčenlivosti“ byla písemně zbavena až po letech. Doktorka Koničková, která při své noční službě vpustila do přísně uzavřené kliniky Palachovu dívku, zmiňuje další zajímavost: po roce 1989, kdy se o příběh zajímala zahraniční média, chyběl v nemocničním archivu z roku 1969 jako jediný právě Palachův chorobopis; zřejmě byl uložen v archivu StB.

POSLEDNÍ MANIFESTACE

Jan Palach zemřel v neděli 19. ledna v půl čtvrté odpoledne a ještě ten večer vyzýval na televizní obrazovce předseda České národní rady Čestmír Císař „ke klidu a rozvaze kvůli plnění programu vlády a vedení komunistické strany“.

Veřejnost však takové nabádání nebrala vážně. Hned příští den se tisíce lidí sešly u sochy svatého Václava. Odtud pak tichý průvod se státními i smutečnými vlajkami a Palachovými fotografiemi zamířil městem k filozofické fakultě. Z jejího ochozu před zaplněným náměstím zazněly projevy akademických funkcionářů, studentů a zástupců veřejnosti. V podobném duchu probíhal i pohřeb 25. ledna.

Dopoledne procházely kolem Palachovy rakve na nádvoří Karolina davy vinoucí se stovky metrů okolními ulicemi. Pietní obřad začal krátce po poledni a po něm následoval průvod ulicemi Starého Města za neobvyklého ticha k budově filozofické fakulty. Podle střizlivých odhadů sem přišlo dvě stě tisíc lidí. Samotný pohřeb na Olšanských hřbitovech proběhl za účasti rodiny a nejbližších přátel.

Loučení s Janem Palachem bylo celonárodní manifestací, jasným voláním po svobodě a demokracii. Na dlouhou dobu posledním, proti kterému nezasáhly policejní složky.

STUDENÝ OHĚŇ

S výjimkou ministra školství Vilibalda Bezdíčka a ministra pro mládež a tělovýchovu Emanuela Bosáka se politici pohřbu nezúčastnili. Alexander Dubček se o Palachově činu vyjádřil jako o bolestném nedorozumění, Gustáv Husák, jenž zanedlouho Dubčeka vystřídal v nejvyšší stranické funkci, tvrdě prohlásil, že Palachův čin zneužily antisocialistické síly. Za týden pak zaznělo na schůzi „kovaných“ komunistů v libeňské Čechii, že za Palachovou smrtí jsou kontrarevoluční živly, které mu místo tekutiny, jež hoří tzv. studeným ohněm, podstrčily benzín. Přestože ministerstvo vnitra tuhle

hypotézu odmítlo, poslanec a bývalý šéfredaktor Rudého práva Vilém Nový ji zopakoval jak na vystoupení v České Lípě, tak ve Federálním shromáždění. A Rudé právo ji otisklo pod palcovými titulky ...

PŘÍKAZ ZAPOMENOUT

Po Palachově skonu následovaly od ledna do dubna 1969 další sebevražedné pokusy mladých lidí – většinou upálením a také otravou svítiplynem. Údajně mezi nimi nebyl nikdo z Palachovy skupiny.

Podle dostupných pramenů šlo o šestadvacet pokusů, z nichž sedm skončilo smrtí; v evropském kontextu je to unikátní počet. Středoškolský student Jan Zajíc z Vítkova u Opavy a jihlavský technik Evžen Plocek jsou nejznámější a jejich pohnutky byly prokazatelně stejné jako u Jana Palacha.

Zmínky o dalších se objevily jen stručně v černé kronice. U nich se však lékaři – nutno říci, že nebyli členy KSČ – domnívali, jakkoliv to může znít při nedostatku informací nespravedlivě, že tihle lidé spíš řešili své osobní problémy.

Nicméně komunisté potřebovali, aby společnost co nejrychleji na Palachův protest zapoměla. Proto na počátku normalizačního procesu, při tzv. komplexních hodnoceních na pracovištích, volili i zastrašování: Státní bezpečnost identifi kovala lidi na snímcích z Palachova pohřbu, z nichž mnozí se pak ocitli v existenčních potížích.

Pro režim byl nepřijatelný i studentův hrob na Olšanech. Proto si StB vynutila od pozůstalých souhlas k jeho zrušení.

V říjnu 1973 ještě před ranním rozbřeskem estébáci hrob otevřeli, tělesné ostatky zpopelnili ve strašnickém krematoriu a urnu předali Palachově matce. Vše proběhlo tajně, urna byla posléze uložena v rodinném hrobě ve Všetatech. Nicméně lidé nadále nosili květiny a svíčky na Olšany. Hrob, v němž již Jan Palach neležel, byl tak dvacet let místem tichého a trestně nepostizitelného vzdoru totalitnímu režimu.

JAN PALACH *11. 8. 1948 VŠETATY †19. 1. 1969 PRAHA

Jan Palach se po maturitě na gymnáziu v Mělníku nedostal na filozofickou fakultu UK, a proto studoval VŠE. Zajímala ho historie, filozofie a politika, v roce 1968 se mu podařilo přejít ke studiu filozofie. Vášnivý čtenář i diskutér byl uzavřené povahy. Sebeupálení spáchal 16. 1. 1969 na protest proti okupaci Československa armádami států Varšavské smlouvy a pozdější politice KSČ. Tři dny poté zemřel. Byl pochován na Olšanech, ale roku 1973 tajně exhumován a zpopelněn. Do hrobu, jenž byl i nadále veřejností navštěvován, se urna s jeho ostatky vrátila v roce 1990. Řádem Tomáše Garrigua Masaryka za vynikající zásluhy o demokracii a lidská práva byl vyznamenán in memoriam v říjnu 1991.